

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ "Я" В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ

Статеве виховання дітей старшого дошкільного віку на сьогодні є одним з важливих і складних завдань освітньо-виховної роботи з дітьми. Зокрема, нова базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" [1] орієнтована на організацію повноцінної життєдіяльності дитини як її активного суб'єкта і представника певної статі.

Необхідність переосмислення проблеми статевого виховання дітей дошкільного віку зумовлена також зміною вимог моралі, культурних еталонів мужності та жіночності, норм взаємовідносин статей. У результаті цього, з однієї сторони, на зміну жорстких стандартів маскулітності та фемінності прийшло вивчення потенціалу партнерських взаємовідносин між хлопчиками і дівчатками, варіативність в оволодінні статевим репертуаром, взаєморозуміння й взаємодоповнюваність; але з іншого боку, має місце приниження духовно-особистісного змісту материнства, батьківства, шлюбу і, як результат, зниження статевої культури суспільства.

Вирішити протиріччя, яке виникло можливо в рамках організації цілеспрямованого статевого виховання дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу. Зазначене положення зумовило мету цієї статті, що полягає у визначенні педагогічних умов статевого виховання дітей старшого дошкільного віку. Привілеї дошкільної освіти в цьому питанні пояснюються тим, що саме тут закладаються життєві установки маляти, які впливають на розвиток її особистості в цілому, формують усвідомлення підростаючим поколінням справді важливих цінностей і уявлень, за якими проступають обриси природовідповідних відносин між статями. Саме в умовах дошкільного закладу статеве виховання виступає як соціально і педагогічно обумовлений процес, у ході якого діти опановують статево-рольовий досвід на основі співтовариства з дорослими й однолітками. Тим самим реалізується головна мета статевого виховання - розвиток й удосконалення індивідуальності хлопчика і дівчинки, позитивної статево-рольової соціалізації, формування позитивно-стійкої статевої ідентичності та культури взаємин дошкільників із представниками своєї і протилежної статі.

Аналіз наукових досліджень (В.Авраменкова, Л.Арутюнова, Л.Грабаровська, Є.Єремєєва, В. Каган, О.Кікінеджи, В.Луценко, Т. Рєпіна, А.Столярчук, Н.Татарінцева та ін.), присвячених статево-вихованню як педагогічному явищу дозволяє представити його зміст у вигляді структури, яка має в собі ряд взаємозалежних компонентів.

1. *Когнітивний компонент* полягає в усвідомленні дитиною своєї статевої належності і незворотності статі, що припускає освоєння визначеного кола знань, становлення системи узагальнених образів й уявлень індивіда про себе як представника певної статі.

2. *Емоційно-оцінювальний компонент* пов'язаний зі ступенем прийняття дитиною своєї статевої належності, оцінкою нею своїх статевих особливостей та якостей, прагненням (чи його відсутністю) щось змінити в них, а також з емоційною оцінкою відносин з представниками своєї та протилежної статі.

3. *Поведінковий компонент* являє собою велику і різноманітну сферу дій, моделей статево-рольової поведінки, що засвоює дитина: від побутової поведінки до умінь у різних видах трудової і комунікативної діяльності. Цей компонент припускає наявність прагнення в дошкільника поводитися відповідно власним уявленням про чоловічий/жіночий стилі поведінки, конструювання взаємин із представниками своєї і протилежної статі.

Описані компоненти статевої вихованості синтезуються в "образі Я" дитини-дошкільника, що завжди виступає як образ "Я - чоловік (хлопчик) чи "Я - жінка (дівчинка)". Формування даних образів вчені (Ф.Додсон, Д.Ісаєв, В.Мухіна, Т. Рєпіна, Б.Спок, Л.Столярчук, З.Фрейд та ін.) [4: 29] розглядають як:

- процес ідентифікації з батьками;
- умовний зв'язок між наслідуванням зразкам чоловічої і жіночої поведінки та їх соціальне підкріплення;
- організацію пізнання соціального світу в ході виконання ролі своєї статі;
- процес впливів соціальних очікувань суспільства, що виникають відповідно до конкретної соціально-культурної матриці і знаходять своє відображення в процесі виховання.

Отже, розвиток статевої свідомості, який передбачає ціннісне осмислення себе дитиною і як представника певної статі, і як неповторної особистості, що відрізняється зовнішніми особливостями і внутрішнім світом, найтіснішим чином пов'язано зі статево-рольовим досвідом, засвоєваним дитиною. Тому що даний досвід передбачає накопичування і відображення реальної взаємодії особистості з навколишнім світом; освоєння й опредмечування категорій "мужність" та "жіночість", знаходження статевих цінностей.

Освоєння статево-рольового досвіду можливе й в умовах дошкільного закладу через організацію життя і діяльності дітей, що забезпечує повноцінне морально-змістовне виховання хлопчиків та дівчаток, виховання їхньої статевої культури. Тут мова йде про реалізацію педагогічних умов, які передбачають не прямий вплив на дитину, а дуже обережне, м'яке, ненав'язливе, непряме втручання, що враховує генетично і вроджено задані програми, згідно з якими відбувається природний психосексуальний розвиток дитини. В якості таких педагогічних умов виступають: статево-віковий педагогічний супровід дитини, здійснюваний з позиції духовно-морального становлення особистості (який передбачає створення ситуацій сприятливих усвідомленню значення своєї особистості як представника певної статі для самого себе і для інших, виконання статевих ролей, формування статево-рольових ідеалів і цінностей); інтерактивна взаємодія і співпраця з родиною (що передбачає педагогізацію батьків у питаннях статевого виховання дітей старшого дошкільного віку); оновлення предметно-розвиваючого середовища, орієнтованого на статево самосвідомість дітей дошкільного віку.

Організуючи педагогічні умови статевого виховання дітей дошкільного віку, як відзначає О.І. Іванова [2: 24-25], важливо дотримуватися наступних підходів. У першу чергу - природовідповідного, що передбачає збереження і підтримку природного ходу статевого розвитку хлопчика чи дівчинки, облік їхніх психофізіологічних і соціально-психологічних особливостей.

Не менш значимим є соціокультурний підхід. Його сутність полягає в тому, що педагог у визначенні мети і завдань

педагогічної взаємодії з дитиною обов'язково орієнтується на прийнятні вимоги соціуму до статево-рольової поведінки чоловіка і жінки та їх соціально значимим якостям і функціям. Аксиологічний підхід означає розуміння статевого виховання дитини як ціннісного і значимого в розвитку особистості хлопчика і дівчинки. Комплексний підхід реалізується за допомогою включення в освітньо-виховний процес як мінімум тріади учасників: діти - педагоги - батьки. Природним є дотримання диференційованого підходу, який передбачає цілеспрямовану роботу з формування статевої вихованості у хлопчиків і дівчаток специфічними методами й прийомами.

Як бачимо, реалізація успішного статевого виховання можлива тільки в системі відносин "вихователь - дитина", "вихователь - батьки", "батьки - дитина", "дитина - дитина", "дитина - дитина", "дитина - статево-розвиваюче предметне середовище". При цьому провідним відношенням, безсумнівно, є перше, що передбачає статево-віковий педагогічний супровід дошкільників. У межах цього напряму роботи педагог може використовувати наступні форми і методи роботи: педагогічне проектування, підсумком якого виступає соціально-особистісна презентація дитини (дозволяє формувати відношення дитини до себе як представника певної статі); метод проблемних ситуацій (формує уявлення дітей про відзнаки хлопчиків/дівчаток, чоловіків/жінок за зовнішніми і фізіологічними ознаками, а також статево-рольовій поведінці; дозволяє здійснювати аналіз своєї поведінки та поведінки інших людей; уможливує залучення дитини до такої поведінки, що може змінити її образ самої себе); сюжетно-рольові ігри (дають можливість організувати таку взаємодію педагога з дітьми і такі більш широкі соціальні відносини, у яких відбувається засвоєння реально діючих правил статево-рольової поведінки, моральних норм взаємин статей; формують уявлення дітей про сімейні статеві ролі, про внутрішні відносини); театралізована ігрова діяльність (дає можливість програвати найбільш типові статеві ролі, і тим самим виробляти більш глибоке й адекватне саморозуміння дитини; переборювати неконструктивні поведінкові маскуліні і фемінативні стереотипи і способи емоційного реагування; стимулює дошкільника до вираження почуттів, до активної діяльності); метод моделювання (дозволяє розвивати способи взаємодії, характерні для чоловічого і жіночого типу поведінки за допомогою символічних ігор, схем дії); пізнавально-розвиваюча просвіта - читання й аналіз творів художньої літератури; ознайомлення з культурними еталонами мужності/жіночності в живопису, музиці; перегляд відеоматеріалу, з наступним аналізом (формує уявлення дітей про відмінності хлопчиків/дівчаток, чоловіків/жінок за зовнішніми, фізіологічними ознаками, а також статево-рольовій поведінці); корекційні заходи у вигляді тренінгових занять (якщо має місце наявність яких-небудь порушень формування статевої ідентичності).

Не менш важливе значення сьогодні в питаннях статевого виховання дітей набуває взаємодія і співпраця з родиною. Ще В.О.Сухомлинський [3, т.1] писав, що в дошкільні роки дитина майже цілком ідентифікує себе з родиною, відкриваючи і затверджуючи себе й інших людей переважно через судження, оцінку і вчинки батьків. Тому природно, що батьки для дошкільника виступають як носії статевої культури, чоловічого і жіночого початку, є посередниками, які повинні донести до нього кращі зразки статево-рольової поведінки. Варто також підкреслити неминучість впливу батьків на розвиток дітей: родина виховує дитину через систему відносин між собою, а також являється свого роду переломлюючим фільтром на шляху входження дитини в культуру взаємин статей конкретного суспільства. Готовність, бажання і позитивна орієнтація на виконання специфічних для кожного члена родини ролей є видимим результатом статевої вихованості дитини. Отже, для створення в родині сприятливих умов статевого виховання дітей, для недопущення помилок у сімейному вихованні батькам необхідно, насамперед, опанувати достатнім обсягом певних психолого-педагогічних знань і практичних умінь. Тому доцільно організована взаємодія і співпраця педагога і батьків повинна здійснюватися поетапно, вирішуючи ряд задач: систематичне, планомірне й активне поширення педагогічних знань серед батьків, з метою їхньої просвіти про цінність і значимість статевого виховання дітей дошкільного віку; практична допомога родині у вихованні дітей; організація пропаганди позитивного досвіду суспільного й сімейного статевого виховання; залучення батьків до педагогічної діяльності, шляхом надбання ними досвіду використання диференційованих засобів і методів виховання хлопчиків і дівчаток у родині, з метою формування адекватної статевої ролі в сьогоденні та майбутньому; активізація їхньої педагогічної самоосвіти.

Реалізація вищевказаних завдань можлива через усвідомлене включення батьків у єдиний, спільний з педагогами процес статевого виховання дітей, що здійснюється за допомогою використання сучасних колективних і індивідуальних форм співпраці і взаємодії, до яких ми відносимо наступні:

1. Педагогічна підтримка родини у статево-вихованні дітей. На відміну від традиційних батьківських зборів, в основі яких навчально-повчальна форма спілкування, така форма взаємодії буде відносини з родиною на принципах добровільності й особистої зацікавленості. Тут батьків поєднує загальна проблема і спільні пошуки оптимальних форм допомоги дитині. Тематика зустрічей формулюється і запитується батьками. При цьому сама структура групових об'єднань є динамічною - усе залежить від тематики зустрічей і задуму організатора. Значною підмогою в даній роботі є бібліотека спеціальної літератури по проблемі статевого виховання дітей дошкільного віку, яку підбирає педагог, при необхідності складаючи анотації до нових видань.

2. Сімейна скарбничка "Чи добре кенгуреняті в сумці кенгуру?" - своєрідні майстри-класи, що дозволяють узагальнювати досвід статевого виховання дітей у родині, озброювати батьків різноманітними практичними знаннями й уміньми, які знадобляться їм у процесі організації життя і виховання дітей з обліком їхньої статевої належності.

3. Індивідуально-освітні маршрути - новий підхід до організації індивідуальних консультацій для батьків. Проводяться з метою залучення батьків до активного осмислення проблем статевого виховання дітей у родині з обліком їхніх індивідуальних потреб.

4. Оформлення портфоліо "Світ маленької дівчинки" та "Світ маленького хлопчика", що являє собою своєрідний засіб презентації батьками своєї дитини. В індивідуальній папці батьки мають можливість фіксувати інтереси, досягнення, особливості свого малюка, незвичайні події з його життя. Тим самим, здійснюючи більш об'єктивну оцінку його індивідуально-особистісних особливостей, на основі яких визначаються адекватні напрямки розвитку дитини.

5. Забави і розваги сімейним колом, що сприяють неформальному спілкуванню учасників педагогічного процесу. При цьому почуття спільності породжує нові форми спілкування дорослих і дітей, різних статей.

6. Випуск інформаційних бюлетенів, в яких висвітлюється позитивний досвід сімейного статевого виховання, публікуються рекомендації фахівців тощо.

7. Педагогічні акції локального характеру - являють собою ряд дій, що використовуються для формування в батьків педагогічної культури, у питаннях статевого виховання дітей. Така форма взаємодії має безліч переваг: 1) охоплює велике коло зацікавлених осіб; 2) вирішує безліч виховних завдань: соціальний, моральний розвиток дошкільника, розвиток практичних умінь; 3) дає простір для педагогічної творчості колективу.

Організація статевого виховання дошкільників неможлива також без привнесення змін, доповнень у предметно-розвивальне середовище дитини. Оскільки воно, виступаючи як джерело розвитку особистості, дає можливість дитині актуалізувати і закріпити в діяльності способи статево-рольової поведінки, що формуються, необхідні для подальшої

життєдіяльності. Грамотно доповнене предметно-розвивальне середовище дозволяє створити умови для конструювання статевої відносин у дошкільному дитинстві та задати перспективу для полімодельного статевого розвитку дівчаток і хлопчиків, побудови "образу Я". Основний акцент, при збагаченні предметно-розвиваючого середовища, необхідно робити не стільки на типових ігрових схильностях окремо хлопчиків і дівчаток, скільки на ігровому устаткуванні й іграх, в яких дівчатка і хлопчики могли би брати участь не на основі суперництва, а на основі поділу ролей в інтересах досягнення загального результату.

Таким чином, підводячи підсумок вищевикладеному, можна зробити наступний висновок. Дошкільний заклад, реалізуючі проблему статевого виховання дошкільників, покликаний забезпечити повноту і цілісність соціально-педагогічного і культурно-освітнього середовища, в якому дитина, живучи і розвиваючись, мала би можливість відкрити для себе свою стать (фізичну, соціальну, поведінкову, рольову та ін.), придбати статево-рольовий досвід і в підсумку сформувати стійкий, позитивний образ "Я - хлопчика" чи "Я - дівчинки". Тому до подальших напрямків дослідження порушеної в статті проблематики доцільно віднести питання впровадження в практику висвітлених умов статевого виховання старших дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі"/ наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008.-430 с.
2. *Иванова О.И., Щетинина А.М.* Формирование позитивной половой идентичности у детей старшего дошкольного возраста / О.И. Иванова, А.М. Щетинина. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2006. – 124 с.
3. *Сухомлинский В.А.* Избранные педагогические сочинения: В 3-х томах / В.А. Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1979-1981.
4. *Татаринцева Н.Е.* О полоролевом воспитании в контексте современной педагогической реальности // Дошкольное воспитание / Н.Е. Татаринцева. – 2009. – № 3. – С. 28-33.

Подано до редакції 19.08.09.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена проблемі статевого виховання дітей старшого дошкільного віку. У ній дається опис компонентів статевої вихованості дошкільників, а також визначаються педагогічні умови статевого виховання.

Ключові слова: статево виховання, статева вихованість, педагогічні умови, статево-рольовий досвід, діти старшого дошкільного віку.

Н.Ю. Попова

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗА "Я" У СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ПОЛОВОГО ВОСПИТАНИЯ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме полового воспитания детей старшего дошкольного возраста. В ней дается описание компонентов половой воспитанности дошкольников, а также раскрываются педагогические условия полового воспитания.

Ключевые слова: половое воспитание, половая воспитанность, педагогические условия, поло-ролевой опыт, дети старшего дошкольного возраста.

N.Yu. Popova

PEDAGOGICAL CONDITION OF TRAINING TEACHERS FOR DEVELOPING SENIOR PRESCHOOLERS' "I - CONCEPT" IN TERMS OF GENDER EDUCATION.

SUMMARY

The article is dedicated to the problem of gender education of senior preschoolers. It describes components of preschoolers' gender breeding; presents pedagogical conditions of gender education.

Keywords: gender education, gender breeding pedagogical conditions, gender role experience, children of senior preschool age.
